

SAŠA KICOŠEV - KOCSIS KÁROLY

A menekültügy társadalmi-demográfiai aspektusai a Vajdaságban

A hajdani Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság felbomlását fásérő, főként a mai Horvátország és Bosznia-Hercegovina területét pusztító háborúk során, 1991 májusa és 1995 szeptembere között csaknem kétmillió lakos, a két utóbbi ország lakosságának közel negyede vált földönfutóvá, és menekült többnyire a saját etnikuma által katonailag ellenőrzött területre. A boszniai háború legádázabb periódusában, 1992. július elejéig az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR¹) adatai szerint a hajdani Jugoszlávia polgárai közül 1830000 menekült el az etnikai-vallási jelleget öltött háború következményei elől. Közülük - a mai határokat figyelembe véve - 694 ezer Horvátország, 643 ezer Bosznia-Hercegovina, 241 ezer Jugoszlávia (Szerbia és Montenegró), 252 ezer pedig más állam területén keresett menedéket.² Azóta a hadiszerencse változásával a menekültek mozgásának iránya és nemzetiségi összetétele jelentősen megváltozott. A horvátországi „Szerb Krajinai Köztársaság” összeomlását, a boszniai Szerb Köztársaság hadsereg éneksorozatos veréseit (1995. augusztus-szeptember) és a daytoni békekonferenciát (1995. 11. 1-21.), illetve a párizsi békeszerződést (1995. 12. 14.) követően a menekültek száma - eredeti lakóhelyeikre való fokozatos visszaköltözésük miatt - Horvátországban és Bosznia-Hercegovina területén tetemesen visszaesett.³ Ugyanakkor Jugoszláviában, különösen a vegyes nemzetiségű Vajdaságban a horvát és muszlimán* fennhatóság alá került területekről elmenekült szerb népesség száma rendkívüli mértékben megnőtt.⁴

Az 1996 májusában és júniusában megjelent adatok szerint a menekültek és a háború által veszélyeztetett személyek száma a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban (JSZK) elérte a 646066 főt⁵, akiknek 95,6 százaléka Szerbiában, 4,4 százaléka Montenegróban (Crna Gorában) tartózkodott. Az északi, gazdaságilag legfejlettebb szerbiai tartomány területén, a Vajdaságban a Szerb Köztársaság menekültjeinek 42 százaléka, 257739 fő⁶ került összeírásra.⁷ A Jugoszláviába érkezett menekültek legszívesebben a Vajdaságot és a fővárost, Belgrádot választották új lakóhelyüknek. Míg a Vajdaságban 100 helybeli lakosra 12,8 (Belgrádban 10,7) menekült jutott, ez az érték az albán-szerb konfliktus sújtotta, gazdaságilag elmaradott Koszovó-Metóhiában csupán 1,0, Közép-Szerbiában (Belgrád nélkül) 2,1, Montenegróban 4,6 volt. A Vajdaságba 1991-1996 között érkezett, több mint negyedmillió menekülthullám mérete meghaladta mind az első, mind a második világháború utáni, túlnyomórészt szerbekkel történő betelepítések nagyságát.⁸ A Vajdaságban összeírt menekültek érkezésének időrendbeli megoszlása szoros összefüggésben állt az 1990-es években a volt Jugoszlávia területén lezajlott politikai eseményekkel, a volt tagköztársaságok függetlenségének kikiáltását követő egyre súlyosabb etnikai konfliktusokkal, hadműveletekkel (*1. táblázat*). Az első menekülthullám 1990-ben Szlovéniából érkezett, ezt követték 1991 nyarától a Horvátországból (főként Nyugat-Szlavóniából), 1992 áprilisától pedig a Bosznia-Hercegovinából érkezők. A menekültek számának 1993-1994-beli csökkenését követően, 1995-ben a horvátországi Krajina („Szerb Krajinai Köztársaság”) területének horvát visszafoglalását⁹ követően több mint 133 ezer szerb keresett a Vajdaságban menedéket. 1996-ban a daytoni békekonferencia határozatainak végrehajtása, különösen Szarajevó szerbek által lakott negyedeinek a boszniai Muszlimán-Horvát Föderációnak történő átadása újabb menekültáradatot indított a Vajdaság felé (is). Meg kell említenünk, hogy az ezen írásunk legfőbb adatforrásául szolgáló, 1996-ban az UNHCR által lefolytatott menekültügyi összeírást követően, 1997 végén és 1998 elején is megfigyelhető volt még egy nagyobb, többségében a Vajdaságba irányuló szerb menekülthullám, melynek eredményeként a végérvényesen horvát fennhatóság alá került baranyai, kelet-szlavóniai és

nyugat-szerémségi területekről - az UNHCR becslései szerint - 50 ezren települtek, menekültek át Jugoszláviába.

A vázolt politikai-katonai események (harci cselekmények, megtorlástól való félelem, etnikai tisztogatások) eredményeként a menekültek túlnyomó része Horvátországból (54%) és Bosznia-Hercegovinából (37,8%) érkezett¹⁰ (2. táblázat). Említésre méltó, hogy még a saját állam területéről (JSZK) is érkezett 1515 menekült, akik az egyre növekvő etnikai és vallási feszültségek, összetűzések miatt menekültek el lakóhelyükről (Koszovó-Metóhiából, Szandzsákból). A mai jugoszláv határokon túlról érkező szerbek többsége olyan területekről menekült, melyek a háborús események folyamán horvát vagy muszlimán fennhatóság alá kerültek.

Az elmúlt években a Vajdaságba érkezett menekültek nagy tömege jelentős mértékben átformálta a vajdasági helyi társadalom demográfiai és társadalmi szerkezetét (nemzetiség, nem, kor, iskolai végzettség-képzettség, foglalkozás, háztartás szerinti összetételét). Ez indokolja, hogy a menekültek ezen mutatóit és a multietnikus, előregedett, természetes fogyás sújtotta vajdasági társadalomra, illetve a nagyobb számú kisebbségepe (magyarokra és horvátokra), azok etnikai térszerkezetére gyakorolt hatását részletesebben is megvizsgáljuk.

A nemzetiségi megoszlást tekintve a menekülteknek szinte teljes egésze (94 százaléka) szerbnek számít. Egyetlen más etnikum aránya sem haladta meg az egy százalékot (3. táblázat). E tömeges szerb menekülthullámnak, illetve a mintegy 30-30 ezer vajdasági magyar és horvát elmenekülésének köszönhetően a szerbek aránya a Vajdaság területén élő, 2,2 millió főnyire gyarapodott össznépességben belül 1996 derekán becsléseink szerint 64,3 százalékra nőtt (1991-ben 56,8% volt). Ugyanakkor az előregedett népességű, természetes fogyás és nagy emigrációs veszteség sújtotta magyarok aránya 12,3 százalékra (mintegy 285 000 főre), a horvátoké¹¹ 2,8 százalékra (hozzávetőleg 62000 főre) zuhant. Ez a harmadik nagy szerb immigrációs hullám jelentősen felgyorsította a tartomány elszerbesedésének és multietnikus jellege csökkenésének (elvesztésének) korábbi ütemét.¹² E negyedmillió menekültáradat eredményeként a Vajdaság népességének ma már kétharmadát jelentő szerb etnikumon belül az őshonosok és bevándoroltak (1918 előtt is itt élt, illetve utána betelepült elődökkel rendelkezők) közötti arány becsléseink szerint kiegyenlítődött, ami nem csupán az etnikai arányokat, hanem a helybeli népesség politikai magatartását is jelentősen módosította, tetemesen rontva az autochton népesség autonomista törekvéseinek esélyeit.

A nemek arányát tekintve a menekülthullám nem módosította számottevően az egyre inkább előregedő, tehát növekvő nőtöbbséggel jellemezhető vajdasági népesség ezen mutatóját (100 férfira jutó nők száma: menekültek 107,3 nő, vajdaságiak 105,3 nő; férfiak aránya: menekültek 48,2%, vajdaságiak 48,7%, 4. táblázat). Ez főként annak köszönhető, hogy a kedvezőbb termékenységi mutatókkal és ezért kiegyenlített nemek közti aránnyal rendelkező, többnyire balkáni szerb menekültek férfait jelentős háborús veszteség sújtotta. Különösen kedvezőtlen a menekültek nemek közti aránya a 30-39 éves korcsoportban, ahol 100 férfira 110,9 nő jut. Az említett természetes népmozgalmi, biológiai és háborús okok szemléletesen tükröződnek a korcsoportok szerinti megoszlásban is. A menekültek korösszetétele - különösen a fiatal középkorúaknak köszönhetően - a helybeli, vajdasági népességhez viszonyítva kedvezőbbnek számít, ami némileg magasabb termékenységük mellett annak is köszönhető, hogy korábbi lakhelyükön az idősebb népesség kisebb mértékben szánta el magát a menekülésre. A 60 éves és idősebb népesség aránya a menekültek esetében 16,1 százalékot, a vajdaságiaknál 18,3 százalékot ér el. A menekültek előregedési indexének (100 gyermekkorúra jutó időskorú) értéke (87,2) is messze elmarad a vajdaságiakétól (95,1), különösen az itteni magyarokétól (154,8 !).

A legkülönbözőbb földrajzi környezetből (városokból csakúgy, mint elmaradott krajjinai falvakból) érkezett menekültek iskolai végzettségi szintje némileg meghaladja a vajdaságiét, és ahhoz képest szélsőségesebb értékeket mutat. Míg a 19 éves és idősebb népességből a

vajdaságiak esetében csupán 44% rendelkezik legalább középfokú végzettséggel, addig ez az arány a menekültek esetében 62,5 százalékot ér el. A menekültek a helybeliekhez képest jobb képzettségi mutatókkal rendelkeznek az iskolai végzettségi piramis csúcsán is. A felsőfokú végzettségűek aránya a 24 éves és idősebb menekültek körében 12,3 százalékot (!) képvisel, messze meghaladva az agráripari jellegű Vajdaság hasonló mutatóját (8,8%).¹³ Másrészt viszont a menekültek körében az iskolai végzettséggel egyáltalán nem rendelkezők aránya (21,1%) is meghaladja a vajdasági értéket (10,5%). Ezáltal a menekültek a Vajdaság leginkább művelt és legkevesbé képzett csoportjai arányának növeléséhez is hozzájárultak. Meg kell említenünk, hogy a Vajdaságba és Belgrád környékére települt szerb menekültek képzettségi szintje meghaladta azon sorstársaikét, akik korábbi lakóhelyük közelébe, a boszniai Szerb Köztársaság területére, főként Banja Luka vidékére költöztek.¹⁴

Kevésbé előregedett korösszetételük és jelentékeny nőttöbbletük miatt a menekültek több mint fele, 50,3 százaléka számított korábbi lakóhelyén aktív,¹⁵ 8,3 százaléka inaktív (nyugdíjas) keresőnek, 41,6 százaléka pedig eltartott személynek. Ez utóbbiak közel harmada, az összes menekült 13,1 százaléka háztartásbeliként volt nyilvántartva. Az aktív keresők közül a munkások (62,1%), köztisztviselők (13,4%) és földművesek (7,4%) képezték a legjelentősebb tömeget. A jelentős munkaerő-potenciált képviselő, többségükben még csak 8-9 hónapja érkezett menekültek közül 1996 tavaszán - az állami és helyi hatóságoknak a menekültek katasztrofális gazdasági helyzetét enyhíteni próbáló, pozitív foglalkoztatási diszkriminációja ellenére - csupán 6% rendelkezett állandó, 3,5% határozott időre szóló munkával. A többiek munkanélküli-segélyből, alkalmi munkából vagy megtakarított pénzükből éltek. Ez a szülőföldjét, egzisztenciáját interetnikus konfliktus, illetve háború miatt elvesztő, elkeseredett munkanélküli-tömeg nem csupán az eltartásából származó gazdasági teher okán, hanem keserű tapasztalatából is eredő csekély interetnikus toleranciája és a vajdaságitól eltérő mentalitása miatt is jó ideig súlyos gazdasági-társadalmi konfliktusforrást fog jelenteni.

A közvetlen háborús eseményektől megkímélt Vajdaságban a szerb menekültek megjelenése a helybeli népesség - főként az előregedéssel összefüggő - kis létszámú háztartási szerkezetének elaprózottságát tovább fokozta. A menekültek esetében a háztartások vajdaságinál (2,94) sokkal alacsonyabb (2,46 fős) lélekszáma, a csonka családok nagy száma azonban főként nem természetes népmozgalmi, biológiai okoknak, hanem a súlyos háborús veszteségeknek volt köszönhető. Ezt tükrözte az a sajnálatos tény is, hogy a menekült háztartások 36,4 százaléka egy, 22,4 százaléka két tagból állt. A befogadó, egyre jobban előregedő vajdasági népesség esetében az egy főből álló háztartások aránya csupán 17,9 százalékot ért el.¹⁶

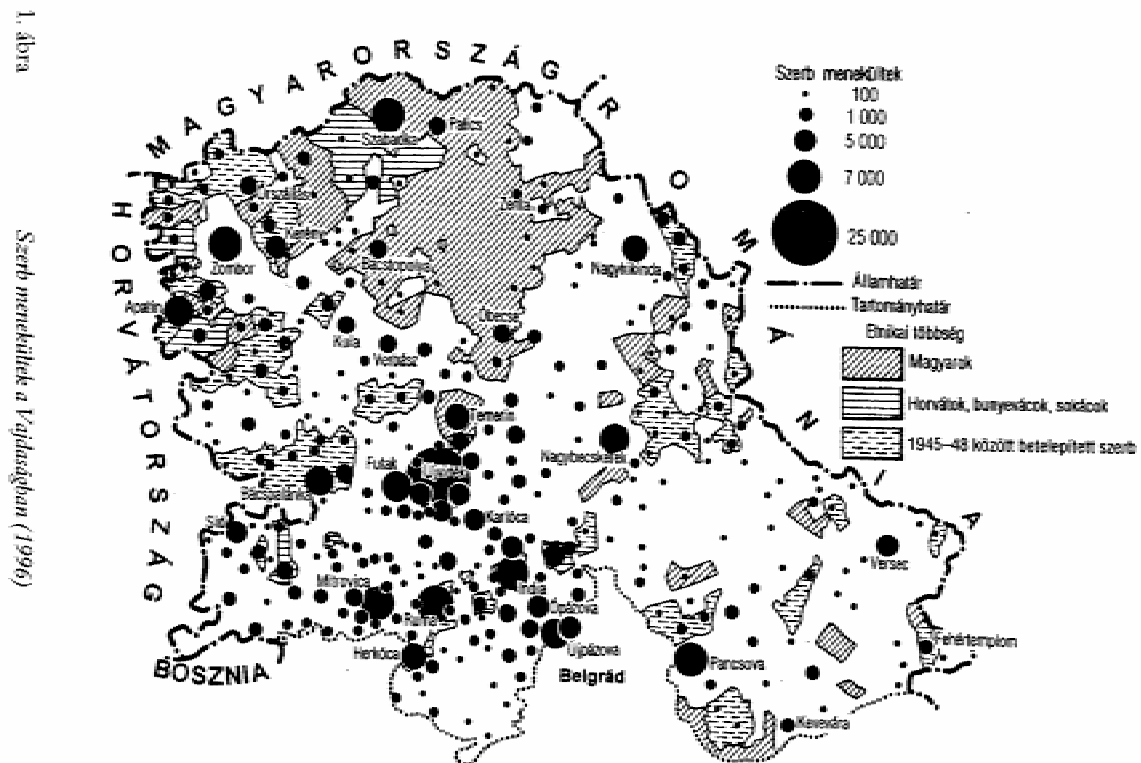
A menekültek életkörülményeit foglalkoztatási helyzetük mellett új lakáskörülményeik határozzák meg. A korábbi feltételezésekkel ellentétben a hivatkozott összeírás szerint csupán 5,6 százalékuk élt közös szálláson, menekülttáborban és 11,3 százalékuk (vásárolt, kiutalt, egyéb módon megszerzett) magánlakásban. Többségüket, 51 százalékukat (!) barátok, rokonok fogadták be, míg 22,9 százalékuk albérletbe kényszerült.

1996-ban, meglehetősen bizonytalanak tűnő egzisztenciális helyzetük ellenére, a menekülteknek csupán 8,8 százaléka (22826 fő) tervezte főként anyagi okok miatt - visszatérését korábbi lakóhelyére.¹⁷ Egy részük szándékának eltökéltségét bizonyítja az a tény, hogy a Horvát Menekültügyi Hivatal adatai¹⁸ szerint 1998 elejéig a JSZK területéről 19 500 szerb tért vissza eredeti lakóhelyére. A túlnyomórészt szerb nemzetiségű menekültek többsége, 63,2 százaléka - leginkább azok, akik baráti, rokoni kapcsolatokkal, újonnan szerzett ingatlanokkal rendelkeznek - nyilatkozott úgy, hogy a JSZK-ban, saját nemzetállamában fog maradni.

A menekültek demográfiai-társadalmi szerkezeti helyzetének és a helyi társadalomra gyakorolt hatásainak bemutatását követően különös fontosságúnak tűnik, hogy megvizsgáljuk

a menekültek térbeli eloszlását és annak a nemzeti kisebbségek településterületére gyakorolt hatását.

A közel negyedmilliónyi szerb menekült többsége - a vonzó gazdasági adottságok mellett - korábbi rokoni és baráti kapcsolata miatt választotta új hazájának a Vajdaságot. Háromnegyedük Bácska délnyugati részén és a Szerémségben lelt menedéket, főként az itteni, kedvező életkörülményeket kínáló városokban (24487 szerb telepedett Újvidékre, 6-8 ezren Rumára, Zomborba, Pancsovára, Indiába, Mitrovicára) és az 1945-48 között idetelepített, jórészt krajainai rokonai településeiben (1. ábra). Ezen a területen nagyszámú szerb menekült költözött a - szerb-horvát ingatlancsere keretében önként eltávozott, illetve a telepes szerbek által bosszúból elűzött - szerémségi és bácskai horvátok (mintegy 30000 fő) falvaiba is (Szond, Herkóca, Kukujevci, Gibarac, Novi Slankamen). A periferikus fekvésű, kedvezőtlen életkörülményeket kínáló, bánsági határ menti területeket és a magyar, román, szlovák etnikai területeket, főként a homogén, számukra idegen etnikumú közösségeket a szerb menekültek általában elkerülték.¹⁹ A Tisza-vidéki magyar etnikai tömb területére viszonylag kisszámú, 5891 főnyi szerb, az összes vajdasági szerb menekültnek csupán 2,4 százaléka költözött, illetve került befogadásra. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a kedvező forgalmi fekvésű, vegyes nemzetiségű, de még magyar többségű bácskai városokban és urbanizált térségekben viszont nagyszámú szerb menekült talált új otthonra (Szabadka 6401, Temerin 3444, Óbecse 1471, Palics 1359 és Bácsstopolya 1200 fő). A szerb menekültek betelepülése és a helybeli magyarok egy részének elköltözése, természetes fogyása miatt 1996-ra a magyarok elvesztették 50% feletti arányukat Óbecsén, Bácsföldváron, Nemesmiliticsen és Palicson. Temerinen, Bajmokon és a bánsági Törzsudvarnokon pedig a szerbek relatív többségbe kerültek a helyi magyarokkal szemben. Ezzel a Szabadka-Tisza-vidéki magyar etnikai terület peremén megnőtt a magyar-szerb etnikai keveredés mértéke, és tovább csökkent a bácskai, bánsági magyar nyelvszigetek száma.

Forrás: Census of Refugees and other War-affected Persons in the Federal Republic of Yugoslavia. UNHCR - UN High Commissioner for Refugees - Commissioner for Refugees of the Republic of Serbia, Belgrade, 1996

Összességében megállapítható, hogy a menekültek betelepülésével a Vajdaság népességének demográfiai összetétele, népmozgalmi, társadalmi szerkezeti mutatói némileg

javultak. A munkaképes korú menekültek nagyarányú munkanélkülisége, elszállásolásuk ideiglenes jellege azonban még mindig súlyos társadalmi (olykor helyi interetnikus) feszültség forrása. Annak köszönhetően, hogy a menekültek letelepítése nem államilag irányított keretek között, hanem többnyire spontán módon zajlott, a menekültek többsége a Belgrád-Újvidék urbanizációs régióban koncentrálódott, és szinte érintetlenül hagyta a nemzeti kisebbségek etnikai területének többségét és a kedvezőtlen életkörülményeket kínáló, lassan elnéptelenedő, bántási határvidéki területeket. Az etnikai összetételre gyakorolt hatását tekintve figyelemre méltó az a tény is, hogy a közelmúltbeli nagy szerb menekülthullám a tartomány vegyes etnikumú jellegének halványulását, elszerbbedésének felgyorsulását eredményezte.

1. táblázat *A menekültek Vajdaságba érkezésének időpontja*

Év	Menekültek száma	Menekültek megoszlása (%)
1990	973	0,4
1991	21304	8,3
1992	53424	20,7
1993	14849	5,8
1994	11529	4,5
1995	133829	51,9
1996	15548	6,0
Ismeretlen	6283	2,4
Összesen	257739	100,0

2. táblázat *A Vajdaságba menekültek korábbi lakóhelye*

Korábbi lakóhely	Menekültek száma	Menekültek megoszlása (%)
Bosznia-Hercegovina	97474	37,8
Horvátország	139231	54,0
Makedónia	642	0,2
Szlovénia	1455	0,6
Jugoszláv Szövetségi Közt.	1515	0,6
Ismeretlen	17422	6,8
Összesen	257739	100,0

3. táblázat *A Vajdaságba menekültek nemzetiségi megoszlása (1996)*

Nemzetiség	Menekültek száma	Menekültek megoszlása (%)
Szerbek	242340	94,0
Crnogoraiak	831	0,3
Horvátok	2508	1,0
Muszlimánok	1054	0,4
Szlovének	82	0,0
Macedónok	158	0,1
Albánok	15	0,0
Magyarok	305	0,1
Cigányok (romák)	101	0,0
„Jugoszlávok”	4373	1,7
Egyebek	5972	2,4
Összesen	257739	100,0

4. táblázat *A Vajdaságba menekültek korcsoportok és nemek szerinti megoszlása (1996)*

Korcsoportok	Összesen	%	Férfiak	Nők	%
0 - 14	47630	18,5	24260	23370	9,1
15 - 39	98857	38,4	48177	50680	19,7

40 - 59	64228	25,0	32139	12,5	32089	12,5
60 - x	41555	16,1	17853	6,9	23702	9,2
Ismeretlen	5469	2,0	1900	0,7	3569	1,3
Összesen	257739	100,0	124329	48,2	133410	51,8

5. táblázat *A Vajdaságba menekültek gazdasági aktivitás szerinti megoszlása (1996)*

Foglalkozási csoport	Menekültek száma	Menekültek megoszlása
Földműves	9554	3,7
Munkás	80534	31,3
Köztisztviselő	17377	6,7
Egyéb foglalkozású	22236	8,6
Nyugdíjas	21474	8,3
Háztartásbeli	33727	13,1
Egyéb eltartott	72837	28,3
Összesen	257739	100,0

* A volt Jugoszlávia területén élő, szerb-horvát, illetve macedón nyelvű, saját nyelvükön magukat „musliman” *nemzetiségűnek* nevező népeiséget következetesen muszlimánként említjük, megkülönböztetve a „muzulmán, mohamedán” *vallási* elnevezéstől.

JEGYZETEK

- 1 UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees.
- 2 A Jugoszláviára vonatkozó adat 1992. 12. 31-re érvényes (Summer of sadness, UNHCR Focus: *Asylum in Europe*, 1996, 15. p.).
- 3 A menekültek évközépi lélekszáma Horvátországban az alábbiak szerint változott: 1993-ban 527 660, 1995-ben 399 264, 1997-ben 224 471, 1998 elején 127 333 fő (*Displaced persons and refugees in Republic of Croatia*, Government of the Republic of Croatia, Office of Displaced Persons and Refugees, Zagreb, 11 May 1998.). Bosznia-Hercegovina területén a menekültek száma 1995 végére 600000 főre (350000 muszlimán, 150000 szerb, 100000 horvát) csökkent. Ekkor a külföldre menekült boszniaiak számát 1259000-re becsülték (Praso, M.: *Demographic Consequences of the 1992-95 War*, Bosnia Report 16. July-October 1996).
- 4 A menekültek megoszlása Jugoszláviába érkezésük éve szerint: 1991-ben 76159 fő, 1992-ben 164743 fő, 1993-ban, 1994-ben és 1995 első felében összesen 92006 fő, 1995 második felében 258422 fő, 1996 június 9-ig 45552 fő (Summer of ... i. m. 15, p.).
- 5 Az említett menekültügyi összeírás eredményeit a Belgrádi Városi Statisztikai Hivatal tette közzé az alábbi címen: *Census of Refugees and other War-affected Persons in the Federal Republic of Yugoslavia*, UNHCR - Commissioner for Refugees of the Republic of Serbia, Beograd, 1996.
- 6 Az UNHCR adatai szerint 1996 közepén a Vajdaságban 259719 menekült tartózkodott, akik közül 229811 személy nemzetközileg is elismert menekültstátussal (C1) rendelkezett, míg 29908-an „háború által veszélyeztetett személyként” (C2) lettek nyilvántartva.
- 7 A szerbiai menekültek 27,7 százalékát Belgrádban, 27 százalékát Közép-Szerbiában és 3,3 százalékát Koszovó-Metóhiában vették nyilvántartásba.
- 8 A túlnyomórészt szerb nemzetiségű telepések száma 1918-1931 között kb. 64000, 1945-1948 között 225696 főre volt tehető. Lásd Kocsis K.: Adalékok a magyarság etnikai földrajzához a mai Vajdaság területén. In: Dövényi Z. (szerk.): *Tér- Gazdaság -Társadalom*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest 1996, pp. 339-373., Stipetić, V.: Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945-1948. In: *Rad JAZU Knj.300*. 1954. pp. 431-472.
- 9 A Horvát Hadsereg 1995. május 1-2-án a „Bljesak” (Villám) hadművelet során Nyugat-Szlavóniában és az Okučani környéki Szávamelléken 500 km²-t, 1995. augusztus 4-e és 7-e között az „Oluja” (Vihar) hadművelet eredményeként a Krajinában (Észak-Dalmácia, Lika, Kordun, Banija) 10000 km²-t foglalt vissza az 1991 óta szerb ellenőrzés alatt álló területekből (*Hrvatski leksikon I. Svezak A-K.: Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb*, 1996, pp. 263-283.).
- 10 A Jugoszlávia Vajdaságon kívüli területeire érkezett menekültek 50,9 százalékának Bosznia-Hercegovina, 48,7 százalékának Horvátország volt a korábbi lakhelye.
- 11 A horvátok adata magába foglalja a bunyevácokat és sokácokat is.
- 12 A szerbek aránya a mai Vajdaság területén az említett három nagy szerb bevándorlási hullám eredményeként az alábbiak szerint változott. 1. hullám (1918-1931): a szerbek aránya 33,8 százalékról (1910) 37,8 százalékra

- (1931) nőtt, 2. hullám (1945-1948): a szerbek aránya 35,3 százalékról (1941) 50,4 százalékra (1948) nőtt, 3. hullám (1991-1996): a szerbek aránya 56,8 százalékról (1991) 64,3 százalékra (1996) nőtt.
- 13 Összehasonlításként közöljük, hogy a befejezett felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 24 évnél idősebb népesség körében Magyarországon 10,1 százalékot (1990), a mai Jugoszláviában 10,8 százalékot (1991) ért el.
- 14 Banja Luka környékén a menekültek körében az iskolai végzettség nélküliek aránya 30,3 százalékot ért el (Bjelovitić, M.: Jedna od posljedica gradjanskog rata na prostoru bivše SFRJ 1991-1995. Izbjeglo i raseljeno stanovništvo na primjeru opštine Banja Luka. - *Glasnik Geografskog Društva Republike Srpske* Sv.2. 1997. pp. 75-92.
- 15 Az aktív keresők aránya (50,3%) a menekültek körében mind a jugoszláviai (44,7%), mind pedig a magyarországi értékhez (43,6%) képest - a termelés szempontjából, a menekültek foglalkoztatási igényeinek új lakóhelyükön remélt maradéktalan kielégítése esetén - különösen magasnak számított volna.
- 16 A horvátországi Krajínából elmenekült szerbek közül a háború miatt kevésbé csonkult, szétzilálódott családban, háztartásban élők főként a közeli boszniai Krajínába, Banja Luka környékére települtek, ahol a menekült háztartásoknak csupán 12 százaléka állt egy főből (Bjelovitić, M.: i. m. p. 78.).
- 17 A boszniai Krajina szerb menekültjei némileg nagyobb arányban (14%) tervezték visszatérésüket korábbi lakóhelyeikre (Bjelovitić, M.: i. m. p. 81.).
- 18 *Displaced persons...* 1998. i. m.
- 19 A viszonylag legkevesebb menekültet az alábbi kommunák (kb. „járások” - opštinák) fogadták be (100 helybeli lakosra jutó menekülték száma alapján): a magyar Zenta (1,0), Ada és Magyarkanizsa (1,6) és a szlovák többségű Antalfalva (2,2).

SASA HICOŠEV-KÁROLY KOCSIS

The Case of Refugees in Vojvodina from a Demographic and Social Perspective

Following the break-up of former Yugoslavia nearly 2 million of individuals were forced to leave their residence. According to numbers registered by mid-1992, out of this 694,000 came from Croatia, 643,000 were former residents in Bosnia-Herzegovina, 241,000 quit Yugoslavia (Serbia and Montenegro) and 252,000 previously lived in other states of former Yugoslavia. Since August 1995 which was marked by the fall of the Serbian-populated Krajina in Croatia, and defeats suffered by the Serbian troops, some 304,000 refugees were settled into the Serbian Republic of Bosnia-Herzegovina and to Yugoslavia - mainly in the economically prosperous regions of Vojvodina and Belgrade. The analysis presented in this article is based on the records registered by the Serbian Commissioner for Refugees and the United Nations High Commissioner for Refugees (spring 1996) and is focused on the region of Vojvodina. The inquiry presents the demographic and social structure (age, sex, nationality, studies, profession, composition of family etc.) of the refugees of almost exclusively Serbian ethnic descent. The influence of the newly settled refugees on the local society, on the distribution of various ethnic communities in traditional local minority settlements and on changes in the ethnic composition of the region is also considered.